

Vezérfonalak, tanítói segédletek a Madarak és Fák Napja iskolai ünnepléséhez hazánkban (1906–1907)

(Guidelines, Teachers' Manuals for the Celebration of The Day of Birds and Trees at Schools between 1906–1907 in Hungary)

Hartl Éva*

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar
Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet

Kivonat

A tanulmány a hazánkban 115 éves múltra visszatekintő Madarak és Fák Napja népiszkolai meghonosítását követő évet, az iskolai ünneplés kezdeteit vizsgálja. Feltárja és bemutatja az 1906–1907-ben megszületett, a tanítók munkáját segítő, és az ünneplés mintájául szolgáló vezérfonalakat, tanítói segédleteket. A hiánypótló munkák, a mintafoglalkozások az adott időszakban és a későbbiekben is alapul szolgáltak ahhoz, hogy a tanítók a Madarak és Fák Napja „intézményét”, az ünneplést a helyi sajátosságokhoz igazodva, méltón és tartalmasan megszervezhessék.

Kulcsszavak: Madarak és Fák Napja, tanítói segédletek, iskolai ünneplés, természetismeretre, természet szeretetre és védelmére nevelés

Abstract

The study examines the implementation of the 115 year-old Day of Birds and Trees in public schools, and the beginning of its celebration at schools. It discovers and introduces the guidelines and teachers' manuals from 1906-1907, which were meant to support the work of the teachers and served as examples for the celebrations. The gap-filling publications and the model activities in the given period as well as subsequently served as a basis for teachers to organise the "institution" of the Day of Birds and Trees in a dignified and meaningful way, adjusted to the local circumstances.

Keywords: Day of Birds and Trees, teachers' manuals, school celebration, teaching the knowledge, love and protection of nature

1. A Madarak és Fák Napja „iskolai intézmény” hazai meghonosodása

A Madarak és Fák Napja ünneplését Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter 1906. április 27-i, 26.120 szám alatti körrendelete honosította meg hazánkban, a népiskolákban. Modelljét az amerikai iskolákban 1894 óta hatékonyan működő Madarak Napja (Birds Day) és a Fák Napja (Arbor Day) adta. (MADÁRNÉ GYURJÁN 2001; HARTL 2006)

---

* hartl.eva@uni-sopron.hu

„A szóban forgó intézmény meghonosítása céljából elrendelem, hogy lehetőleg már a folyó 1906. évtől kezdve minden állami, községi, társulati és magán elemi népiskolában május vagy június hóban a Cím által minden évben meghatározandó külön nap szenteltessek kizárólag arra a célra, hogy azon a napon a tanító a hasznos madarak természetével, jelentőségükkel, e madarak védelmével és szaporításának szükséges voltával, az erre szolgáló módokkal és eszközökkel az iskolai ifjúságot megismertesse, és ugyanezt a napot felhasználja arra is, hogy a fáknak és cserjéknek a hasznos madarak fészkelésére és szaporítására való befolyását megvilágítván, a fák és a befásítás nagy jelentőségét megmagyarázza, és ahol ezt a helyi viszonyok megengedik és indokolják, hasson arra is, hogy a gyermekek a vidéki viszonyokhoz képest legtöbb előnyt szolgáló fák és csemeték ültetésével tegyék a madarak és fák napját emlékezetessé és állandóan hasznossá.”

26.120 szám alatti körrendelet
(részlet)

A körrendelet hatására még abban az évben országosan megkezdődött az ünneplés az elemi iskolákban. A tanítók munkáját azonban kezdetben megnehezítette az ünneplés szervezésére, lebonyolítására, a tartalomra vonatkozó vezérfonalak, mintafoglalkozások hiánya.

2. Az iskolai ünneplést segítő vezérfonalak 1906–1907

A tanítók elsőként a kiváló polihisztor Herman Ottó hazai madárfajokat bemutató szakkönyvét a „Madarak hasznáról és káráról” (1901) című, Csörgéy Titusz 150 rajzával illusztrált munkáját használták. A könyv érdekes, szemléletes leírásaival a madarak megismerését segítette, de az iskolai, gyermek-közeli ünnepléshez, a gyakorlathoz nem adott mintát. 1906-tól a körrendelet megjelenését követően a Madarak és Fák Napja iskolai „intézményének” népszerűsítését az Országos Állatvédő Egyesület évenként megjelenő Gyermeknaptár című kiadványa is támogatta.

Még ebben az évben, 1906 októberében az Országos Állatvédő Egyesület pályázatot hirdetett a tanítóknak a Madarak és Fák Napja mikéntjének, az ünneplést segítő mintaelőadások készítésének témájában. Az egyesület a sikeres pályamunkákat egy 150 koronás, egy 100 koronás és két 50 koronás díjjal kívánta jutalmazni. A felhívásra a határidőig, december 31-ig, 33 pályamunka érkezett. Ezeket a pályázati kiírás értelmében a Magyar Ornithológiai Központ a madárvédelem, tanügyi szempontból a Budapesti (hivatalos) Tanító Testület bírálta el. A bírálók a rendelkezésre álló 350 koronából K. Nagy Sándor királyi ítélőtáblai bíró és Vaday József Nagyváradai Községi Iskola igazgató munkáját 100–100 korona, Fehér Jenő, Aubonne B. és Hirsch József írásait egyenként 50 korona jutalomban részesítette. A díjazott pályamunkákat az egyesület egy kötetbe rendezte, és a néptanítóknak a későbbiekben a rendelkezésére bocsátotta. (ÁLLATVÉDELEM, 1907)

Vaday József a „Mintaelőadás a hasznos madarokról tanítóknak”(1906) című díjnyertes pályamunkájában megfogalmazta az ünneplésre vonatkozó kívánalmakat és irányt mutatott az ünnep megszervezéséhez, és a tartalmához. Hangsúlyozta, hogy a Madarak és Fák Napja iskolai „intézményének” valami újnak, szokatlannak és megragadónak kell lennie, amely tanulságos, hazafias, mulatságos és felejthetetlen is egyben.

Majd megjelent a Vaday József által írt „A Madarak és Fák Napja (1907)” Vezérfonal a Vallás és Közokt. Minister által 26,120-1906. április 27. szám alatt elrendelt ünnepélyekhez című könyv, amely a hiányokat pótolva mintát nyújtott a tanítóknak az ünnep felépítéséhez. Mintaként szolgált a tanítói beszéd közben alkalmazható, műsorszerű, a tanulói szerepléshez

használható alkalmi versek, mondókák, dalok és a tanulók által előadható természetrajzi részletszerű előadásokhoz is. Vaday József hangsúlyozta, hogy a vidám keretbe ágyazott, gazdasági szempontok érzékeltetését szolgáló természetrajzi előadásrészletek az ünnepély komolyságát erősítik, mert ez a nap nemcsak a multság kedvéért, hanem a tudás megszerzéséért van.

„Kifejezésre kell juttatni, hogy tudáson alapszik a madarakkal és fákkal szemben alkalmazandó magatartásuk.”

„... mert ez tanulmány, ez a hazafias és komoly kötelesség és részlete az életre előkészítő iskolai munkának.” (VADAY 1907 p. 6)

Vaday az osztatlan és osztott iskolák ünneplési módozataihoz azt javasolta, hogy a tanítók a délelőttöt szenteljék a madarak ünneplésének. Beszéljenek a hasznos madarokról, arról, hogy mikor érkeznek. A tanulók madarokról szóló versekkel, mondókákkal tegyék élményszerűvé az ünnepet. A fák ünnepéhez tartozó programok délután, a szabadban tartandó kirándulás, majális szervezése mellett történjenek. A kirándulás során, menet közben a tanulók a tanult indulókat énekeljék. A megálló az út hosszúságának megfelelően, több kevesebb pihenővel történjenek. Az ünnepély bevezető része komoly, szertartásos legyen, amelyet multság, játék kövessen. Ilyenkor a népiskolákra vonatkozó körrendeletben (1906) foglaltak szerint legyen ünnepélyes faültetés is, vagy ha az már előbb, ősszel vagy tavasszal megtörtént, a Madarak és Fák Napján a tanítók vezetésével keressék fel a fát, a gyermekekkel. Az ajánlások között a program végén az Országos Ifjúsági Madárvédő Liga népszerűsítése és a fogadalomtétel, mint új elem is megjelenik. (A Liga megszervezését támogatta: Az Országos Állatvédő Egyesület a „Liga” megalapításáról szóló kiadványa 347/1907. sz. Felhívás és kérelem az elemi iskolák tanítóihoz. A Liga működését elismerő és a szervezéséről szóló 27.171. sz. körrendelet, 1908. jún. 15., Gróf Apponyi Albert Vallás- és Közokt. Miniszter.)

Vaday „A Madarak és Fák Napja (1907) című munkájában az ünneplés módozatainak tárgyalásakor a programkészítést az osztatlan iskolák esetében az összes osztály együtt ünneplésével, a több tanítós iskolánál a tanító előadását külön, az ünnepély szervezését együtt ajánlja. Abban az esetben, ha a madarak és fák ünnepének egybecsatolása történik, akkor az osztatlan iskolák a faültetést ősszel vagy tavasszal, a felsőbb osztályokkal együtt szervezzék. A tanítók beszéde közben a hangulatot a tanulók mondókákkal, énekekkel színesítsék. Délután majálisszerű kirándulást szervezzenek, alkalmi versekkel, énekekkel.

Az osztott iskoláknál a faültetés ősszel vagy tavasszal történjen, a felsőbb osztályok estében a tanítókkal. A Madarak és Fák Napja ünneplése 2 részben vagy 3 szakaszban kerüljön lebonyolításra. Az első részben tanítói előadás reggel 1 óra az osztályban, majd 15 perc szünet következzen. A második részben közös teremben legyen az ünnepély és a ligaalakítás a szülők és előljárók jelenlétében, majd délután kerüljön sor a majálisra, a fák ünneplésére.

A szerző a részletes programok leírása után az ünnepélyhez használható alkalmi versek, mondókák és dalok gyűjteményét, a kisebb gyermekek mondókáit és a nagyobb gyermekek „előadnivalóit” is közli. A függelékben található még a felsőbb osztályok részére szánt további ismeretek a madarak fészkeiről, az állatok védelméről szóló törvény fontosabb rendelkezéseiről. (A. m. kir. földművelésügyi miniszter 24,655 VII-1. 1991 számú rendelete az 1894. évi XII.t.c.57. és 58 §-ának végrehajtása tárgyában.) A könyv végén a költöző madarak megérkezésének a megfigyeléséhez egy naptár, melyet az útmutatás szerint a tanulók a saját megfigyeléseikhez használhatnak.

A „Madarak és Fák Napja (1907)” Vezérfonal a Vallás és Közokt. Minister által 26.120-1906. április 27. szám alatt elrendelt ünnepélyekhez című könyv kiváló mintaként, a megjelenést követően ingyen vált elérhetővé az iskolák számára.

Még ugyan ebben az évben egy másik, a tanítók munkáját segítő írás is elkészült dr. Fromm Géza királyi albíró a madarak, a madárvédelem lelkes szószólója tollából.

Három madarakkal foglalkozó könyve jelent meg egymást követően:

- Madárvédelem I. Az állam, a társadalom és az egyesek madárvédelmi teendői. A madárvédelem fejlődése Magyarországon címmel, 14 képpel;
- Madárvédelem II. A Madarak és Fák Napjának megtartása című, 7 képpel;
- Madárvédelmi mintatelepek című.

Az 1907-ben megjelent a Madárvédelem. II. A Madarak és Fák Napjának megtartása című 34 oldalas, 7 képpel illusztrált könyvecske a tanítók gyakorlati munkáját volt hivatott segíteni. A hasznos könyv szerzői kiadás, mely térítésmentesen került az iskolákba.

Dr. Fromm Géza írásában hangsúlyozta, hogy az ünneplést meg kell, hogy előzze a folyamatos munka az iskolában, amely a madarak és fák jelentőségét erősítve egész évben a tetteken keresztül zajlik. A tanítók feladata az ültetés, a növénynevelés, a gyümölcsstermesztés és értékesítés, a hasznos növények, madarak fajok szokásainak megismertetése a gyerekekkel. Kiemelte, hogy az iskolában az oktatás legsikeresebb eszköze az érdeklődés és a személyes közreműködés. A sikeres munkához a tanítók számára biztosítani kell színes szemléltetőképeket a madarokról, fákról vagy egy természetes gyűjteményt. El kell látni őket költőházikókkal és megfelelő szakkönyvekkel Herman Ottó, Csörgény Titusz, és Chernel István munkáiból. Az egész évben elvégzett munkát a Madarak és Fák Napja ünnepén össze lehet foglalni, méltatni és az eredményeket lehet összegezni. Ilyenkor lehet beszélni a költőházikók kirakásáról, a madarak etetéséről, a madárfiókákról, a faültetésről, a kertművelésről. Majd ezt a napot versekkel, játékkal, kirándulással, táncmulatsággal lehet még emlékezetesebbé tenni. Javasolta, hogy a vidám műsorhoz a tanítók készítsenek díszleteket. A gyermekeket, kicsiket és nagyokat öltöztessék be madaraknak pl.: gólya, bagoly, rigó, fűrj, csíz, tengelic, sármány, cinege, ökörszem, és virágoknak. Kiemelte, hogy nem kell, hogy a jelmezek drágák, vagy sok munkát igénylők legyenek, ugyanakkor mindig törekedjenek a készítés során a tanítók arra, hogy ezeket az ötletesség és ízlés jellemezze.

Dr. Fromm Géza javasolta, hogy az ünnepélyen a tanítók jutalmazzanak meg három tanulót, akik a tanév során a legjelesebb munkát végezték, ezzel is buzdítva a többieket a tettekészségre. A részletesen kidolgozott tanítói mintaelőadások a gyakorlati megvalósulást, a kitűzött célok elérését segítették az alábbi témákban:

- Miért kell szeretnünk a fát és madarat?
- Rá szorul-e a madár a védelemre?
- Hogyan védjük a kis madarat?
- A téli etetés.
- A madarak ellenségeiről.
- A fák haszna és védelme.

A mintaelőadások a gyermeki érdeklődésre építő, figyelemfelkeltő szemléletes tanító-nevelő célzatú beszédek a madarokról, a fákról és védelmükről szóló ismerettel és erkölcsi tartalommal. A tartalmi mondanivalót a könyvben helyenként egy-egy szép illusztráció is színesítette.

3. Összegzés

A Madarak és Fák Napja „intézménye” az 1906-os népiskolákra vonatkozó körrendelettel honosodott meg az elemi iskolákban, hazánkban. A kezdetben hiányzó vezérfonalak, a tanítói segédletek, a mintafoglalkozások kidolgozásával és közrebocsátásával az iskolában a helyi

sajátosságoknak megfelelő, színes, természetszeretetre és védelmére nevelő, szemléletformáló ünneplési gyakorlat alakult ki. A Madarak és Fák Napja a tanítók lelkes munkájának, elhivatottságának köszönhetően, és a további segédanyagok, támogatások, rendeletek hatására mintaértékűvé vált és majd a középfokú iskolatípusokban is helyet talált magának a XX. század első felében.

Felhasznált irodalom

- APPONYI A. (1906): Madarak és Fák Napja In: Néptanítók Lapja 39 (19) : p 4. Kiadja a Vallás és Közoktatásügyi Magy. Kir. Ministerium. Magy. Kir. Egyetemi Nyomda Budapest, 1906. május 10.
- FROMM G. (1907): Madárvédelem II. A Madarak és Fák Napjának megtartása
http://eprints.edk.oeo.hu/455/1/880_fromm_madarvedelem_1-3_kotet_opt_av.pdf
- HARTL É. (2007): Madarak és Fák Napja a XX. század első felében Magyarországon (1906–1944) ERFARET, Sopron, 54 p. ISBN878-963-9364-79-0
- JELENTÉS az Országos Állatvédő Egyesület által a „Madarak és Fák Napja” tárgyában kiírt irodalmi pályázat eredményéről. (1907) In: Állatvédelem, A Magyarországi Állatvédő Egyesületek Közlönye 8. szám, p. 3.
- MADÁRNÉ GYURJÁN I. (szerk.) (2001): Madarak és Fák Napja – Környezetvédelem a századfordulón Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest. 72 p. ISBN: 0659000085908
- VADAY J. (1907): A Madarak és Fák Napja. Nagyvárad Nyomdája 1907 (Magyar Madártani Intézet Könyvtára Leltári száma: 1294)

